19. Царев В. В. Внутрифирменное планирование. - СПб.: Питер, 2002. - 496с.
20. Федоркина М. С. Особенности формирования системи резервов в Украине/ М.С. Федоркина // Культура народов Причерноморья. - 2006. - № 74. - С. 82 - 84.
21. Ячменева В. М. Роль резервов в обеспечении экономической устойчивости предприятий: теоретический аспект/ В.М.Ячменева, М.С.Федоркина // Экономика и управление. - 2005. - № 2-3. - С. 64 - 67.
22. Олександр Короп. Резерви // Школа бухгалтера. - №1,2,3. Режим доступу: http://www.dtkt.com.ua/show/3cid01777.html.
23. Бороненкова С.А. Управленческий анализ: Учебное пособие. - М.: Финансы и статистика, 2003. - 384с.
24. Доля В.Т. Экономический анализ: теория и практические методики: Учебное пособие. - К.: Кондор, 2003. - 208с.
25. Бабкіна Є.Ю. Сутність резервів підприємства/ Є.Ю.Бабкіна, Л.Ф.Ларікова // Вісник Східноукраїнського національного університету ім.. Володимира Даля. - 2007.- №7(113). - Ч.2 - С.6-12.
26. Палий В.Ф, Палий В.В. Финансовий учет: Учебное пособие. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2001. - 672 с.
27. Кибанов А. Я. Основы управления персоналом: Учебник. - М:: ИНФРА - М, 2002. - 304 с.
28. Мазур И. И. Реструктуризация предприятий и компаний: Учеб. пособие для вузов / И. И. Мазур, В. Д. Шапиро; Под общ. ред. И. И. Мазура. - М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2001. - 456 с.
29. Нагорна І.В. Резерви підприємства як інструмент підвищення фінансової стійкості./ І.В. Нагорна // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. – 2010. - № 4. – С.24-31.

Рецензент – д.е.н., доцент Шаповал В.М.

УДК 336.645.1

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ В АГРАРНІЙ ГАЛУЗІ

Дудчик О.Ю., ст. викладач
Дніпропетровська державна фінансова академія

Текст анотації українською мовою. Проведено аналіз необоротних активів сільськогосподарських підприємств, розглянуто їх динаміку за п'ять років, визначено їх особливості порівняно з підприємствами інших галузей. Проаналізовано фінансові результати діяльності сільськогосподарських підприємств з точки зору їх відтворювальних можливостей. Сформовано особливості відтворювальних процесів в аграрній галузі.

Text annotations in English. Analysis of non-current assets farms examined their dynamics over the past five years, determined their features compared with companies in other industries. Analyzed the financial performance of farms in terms of their reproductive capabilities. Formed especially reproductive processes in the agricultural sector.

Постановка проблеми. В умовах, коли основні фонди аграрних підприємств в більшості застарілі, зношені і вимагають оновлення, постає питання про технічне переоснащення сільгоспвиробників та забезпечення його фінансовими ресурсами. Необоротні активи підприємства складають вагому частину його стратегічного потенціалу. А активи сільськогосподарських підприємств мають свої особливості. Дослідження необоротних активів, їх ана-

ліз, визначення особливостей їх відтворення в аграрній сфері є необхідним, своєчасним та актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання відтворення необоротних активів досліджують як вітчизняні так і зарубіжні вчені, а саме: Г.І. Башнянин, Ф.Ф. Бутинець, Глен А. Велш, Л.В. Городянська, Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, О.І. Завійська, А.Г. Загородній, О.І. Коблянська, Я.В. Коваль, Д. Колдуелл, Т.О. Коропецька, Л.Г. Ловінська, І.Г. Манцуров, В.С. Міщенко, Л.О. Пашнюк, Н.М. Притуляк, В.В. Сопко, С.М. Фірсова, В.Г. Швець, Деніел Г. Шорт, Г.Є. Шпаргало та ін. Але більшість науковців приділяють увагу аналізу, обліку, управлінню, відтворенню необоротних активів в промисловості, торгівлі, в економіці країни загалом, залишаючи поза увагою це питання в аграрній сфері. Питання технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств досліджують в своїх наукових працях вчені та практики: Т.М. Бохан, Я.К. Білоусько, А.Ф. Головчук, Б.С Гузар, І.С. Деревець, О.О. Непочатенко, Г.М. Підлісецький, В.Л. Товстопят, М. Шпак, Є Ціп, Г.Ю. Ягода та інші. Але поняття «необоротні активи» значно ширше, ніж «технічні засоби». Отже додаткових досліджень потребує інституційний механізм відтворення необоротних активів на підприємствах саме аграрної галузі.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз стану забезпечення агропідприємств необоротними активами, в першу чергу тими, які зношуються і потребують відтворення, такими як споруди, сільськогосподарська техніка, машини, обладнання, устаткування, тварини, багаторічні насадження. Визначення особливостей відтворювальних процесів в аграрній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Активи – сукупність цінностей, якими володіє підприємство і використовує для здійснення господарської діяльності з метою одержання економічних вигод у майбутньому, – піддаються контролю й обліку підприємством, та їх використання характеризується впливом факторів часу, ризику і ліквідності, відображають інвестиційні рішення на підприємстві [2, с.184].

Активи підприємства в балансі розподіляють, насамперед на дві групи: необоротні та оборотні активи. Необоротні активи – це основний капітал підприємства, призначений для довготермінового використання. До необоротних активів належать: основні засоби, нематеріальні активи, незавершені капітальні інвестиції, інвестиційна нерухомість, довгострокові біологічні активи, довгострокові фінансові інвестиції, які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств, довгострокова дебіторська заборгованість, відстрочені податкові активи, інші необоротні активи.

Необоротні активи досить різноманітні за своїм складом, тому їх можна класифікувати залежно від багатьох ознак. Наприклад, розрізняють активні та пасивні основні засоби, виробничі та невиробничі фонди тощо. Необоротні активи гармонійно поєднані з оборотними активами в процесі функціонування підприємства (на виробництві та у загальногосподарській діяльності); окрім того, деякі статті необоротних активів навіть перегукуються зі статями оборотних активів (довгострокова дебіторська заборгованість, довгострокові фінансові інвестиції тощо). [1, с.163]

Для розуміння відтворювальних процесів на підприємствах аграрної галузі, проаналізуємо необоротні активи підприємств, розглянемо їх зміни за період 2007-2011 рр. за допомогою даних, наведених у табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка необоротних активів в сільському господарстві України*

на початок року, млн. грн.

Показник	2008	2009	2010	2011	2012	Темп зміни 2012 до 2008	
						млн. грн.	%
Основні засоби, нематеріальні активи, довгострокові біологічні активи, інвестиційна нерухомість							
залишкова вартість	34728,5	47338,2	50171,9	59424,6	71707,7	36979,2	206,5
знос	22208,5	25391,6	27861,4	33330,5	38858,4	16649,9	175
Незавершене будівництво	4541,4	7332,5	7097,4	8217,7	8609,0	4067,6	189,6
Довгострокові фінансові інвестиції	2855,3	3720,3	4370,4	4502,0	5652,9	2797,6	198
Інші необоротні активи	593,5	497,9	510,8	590,6	905,7	312,2	152,6
Разом	42718,7	58888,9	62150,5	72734,9	86875,3	44156,6	203,4
Усього необоротні активи за всіма видами діяльності	1248695	1568186,3	1714306,5	1842663,8	2050959,6	802264,6	164,2
Питома вага необоротних активів с/г підприємств в загальній сумі необоротних активів за всіма видами діяльності	3,42	3,76	3,63	3,95	4,24	х	124
Баланс підприємств аграрної галузі	88787,5	130677,1	141257,4	172364,6	228308,2	139520,7	257,1
Питома вага необоротних активів в балансі аграрних підприємств, %	48,5	44,8	44,0	40,7	37,2	х	76,7
Баланс за всіма видами діяльності	2441101,9	3169685,3	3493792	4037635,8	4676101,8	2234999,9	191,6
Питома вага необоротних активів, %	50,3	47,8	47,6	44,8	43,9	х	87,3

**Таблицю складено на основі даних Державної служби статистики України [4], [6]*

Знос основних фондів, нематеріальних активів зріс на 75 %, при цьому їх залишкова вартість із року в рік збільшувалась і зросла більш ніж в 2 рази. Це свідчить про те, що оновлення перевищує знос і позитивно характеризує аграрну галузь. Майже вдвічі зросли незавершене будівництво і довгострокові фінансові інвестиції. Отже, у аграрних підприємств з'являються можливості здійснювати капітальні вкладення і навіть вкладати кошти в цінні папери інших підприємств та держави.

Згідно даних Державної служби статистики, 85% необоротних активів зосереджені в промисловості (32%), операціях з нерухомістю (32%), сфері транспорту, зв'язку (12%) і торгівлі (9%) [4]. При цьому питома вага необоротних активів сільськогосподарських підприємств в загальній сумі необоро-

тних активів незначна, знаходиться в межах 3,4- 4,2%, хоча і зросла на чверть за період, що аналізується.

Питома вага необоротних активів в сумі балансу аграрних підприємств знаходиться в межах 37-48% , і за період 2007-2011р.р. зменшилась на 23,3%. Тенденція до зниження питомої ваги необоротних активів спостерігається і в сумі балансів за всіма видами діяльності, але меншими темпами (на 12,7%).

Протягом досить тривалого періоду основні фонди сільськогосподарських підприємств не оновлювались, а лише зношувались, втрачали свою вартість і придатність до праці. Тому зростання необоротних активів протягом останніх п'яти років, поки що не спроможне вивести галузь зі скрутного становища.

Складна ситуація із матеріально-технічним забезпеченням сільськогосподарських підприємств пов'язана з неможливістю його оновлення через високу вартість основних засобів. Крім цього, диспропорція цін на матеріально-технічні ресурси та продукцію сільського господарства, спричиняє виникнення неплатоспроможності сільськогосподарських виробників. Таким чином, ринок агропромислового виробництва характеризується скороченням обсягів закупівлі техніки, що ланцюговою реакцією зумовлює зниження темпів її виробництва. Виникло замкнуте коло, коли з одного боку, сільськогосподарські підприємства не в змозі закуповувати необхідну кількість машин через високі ціни та відсутність достатньої їх кількості на вітчизняному ринку, з іншого – виробники цієї техніки скоротили до мінімуму, а подекуди зовсім припинили виробництво своєї продукції через зниження купівельної спроможності. Крім цього, слід відмітити, що фінансово-економічна криза значно вплинула на виробництво техніки у вітчизняному сільськогосподарському машинобудуванні. [3, с.137].

За період 2007-2011р.р. необоротні активи аграрних підприємств зросли на 103,4%, тобто більш ніж в 2 рази. В першу чергу це відбулось за рахунок збільшення активів, що потребують відтворення. Це підтверджує і аналіз структури необоротних активів, що представлено в табл. 2.

Таблиця 2

Структура необоротних активів в сільському господарстві України*

на початок року, %

Показник	2008	2009	2010	2011	2012	Темп зміни 2012 до 2008
Основні засоби, нематеріальні активи, довгострокові біологічні активи, інвестиційна нерухомість						
залишкова вартість	81,3	80,4	80,7	81,7	82,5	101,5
знос	52,0	43,1	44,8	45,8	44,7	86,0
Незавершене будівництво	10,6	12,4	11,4	11,3	9,9	93,4
Довгострокові фінансові інвестиції	6,7	6,3	7,1	6,2	6,5	97,0
Інші необоротні активи	1,4	0,9	0,8	0,8	1,1	78,6
Разом	100	100	100	100	100	х

**Розраховано на основі даних Державної служби статистики України [4], [6]*

В загальній сумі необоротних активів сільськогосподарських підприємств найбільшу питому вагу становлять саме основні фонди, нематеріальні активи, біологічні активи, капітальні інвестиції. Так протягом 2007-2011р.р. цей показник був в межах 80,4 – 82,5%. Протягом періоду, що аналізується, відбулось зменшення питомої ваги незавершеного будівництва, довгострокових фінансових інвестицій, інших необоротних активів, при цьому збільшилась питома вага тих необоротних активів, по яким нараховується знос і які потребують відтворення.

Поняття «відтворення» притаманне таким категоріям як основні засоби, нематеріальні активи та інвестиції.

Відтворення основних засобів - процес їх безперервного поновлення (відновлення). Відтворення буває просте та розширене.

Просте відтворення основних засобів – це їх відновлення в тому самому обсязі, у якому вони були зношені та вибули. Воно здійснюється шляхом заміни окремих зношених частин основних засобів шляхом ремонтів або придбання нових засобів на заміну зношених. Головним джерелом простого відтворення основних засобів в умовах переходу до ринкових відносин є амортизаційні відрахування.

Ремонт основних фондів – це усунення ушкоджень, поломок, вад основних засобів з метою відновлення їх експлуатаційних якостей. Розрізняють поточний, середній і капітальний ремонти основних засобів.

Розширене відтворення – це таке відтворення, яке передбачає розширення діючих основних засобів за рахунок збільшення їх кількості та поліпшення або придбання більш продуктивних та економічних основних засобів. Розширене відтворення може здійснюватися у вигляді нового будівництва, технічного переозброєння, реконструкції або розширення діючих підприємств, модернізації обладнання або його придбання тощо. Основним джерелом розширеного відтворення основних засобів в умовах ринкових відносин та самофінансування підприємств має бути прибуток.

Не всі сільськогосподарські підприємства мають можливість, застосовувати прибуток як джерело відтворення активів, що підтверджують дані таблиці 3. Хоча порівняно з іншими галузями, ситуація в аграрній сфері обнадійлива.

Фінансові результати діяльності підприємств аграрної сфери, значно кращі ніж підприємств інших галузей. Так, якщо за підсумками 2011 року 63,5% підприємств за всіма видами діяльності отримали чистий прибуток, а 36,5% були збитковими, то в аграрній сфері ці показники відповідно становили 83,3% і 16,7%. За період, що аналізується, збільшилась кількість прибуткових підприємств. Якщо за всіма видами діяльності цей показник склав 2,7%, то кількість прибуткових сільськогосподарських підприємств зросла на 9,1%. Дуже переконливим є показник рентабельності операційної діяльності. Рентабельність за всіма видами діяльності перебувала в межах від 3,3% до 5,9%, відповідно в аграрній галузі від 12,9% до 23,6%, що саме по собі досить високий показник. Крім цього за період, що аналізується рентабельність сільськогосподарських підприємств зросла на 65,9%, навіть не зважаючи на зменшення цього показника в 2012 році.

Таблиця 3

Динаміка фінансових результатів діяльності сільськогосподарських підприємств України за період 2008-2012р.р. *

млн. грн.

Показник	2008	2009	2010	2011	2012	Темп зміни 2012 до 2008	
						млн. грн.	%
Фінансові результати підприємств до оподаткування							
усього	8954,2	-45011,3	58334	122210	101884,7	92930,5	1038
частка прибуткових підприємств, %	62,8	60,1	59,0	65,1	64,5	х	102,7
частка збиткових підприємств, %	37,2	39,9	41,0	34,9	35,5	х	95,4
сільське господарство	6041,8	7647,4	17391,1	25582,5	27207,8	21166	350
частка прибуткових підприємств, %	71,7	69,7	69,8	83,4	78,2	х	109,1
частка збиткових підприємств, %	28,3	30,3	30,2	16,6	21,8	х	77,0
Рентабельність операційної діяльності підприємств							
усього	3,9	3,3	4,0	5,9	5,0	х	128,2
сільське господарство	12,9	14,7	23,2	23,6	21,4	х	165,9
Чистий прибуток							
усього	-41025,1	-37131,1	13906,1	67797,9	35067,3	76092,4	185,4
частка прибуткових підприємств, %	61,3	58,9	57,3	63,5	…	х	х
частка збиткових підприємств, %	38,7	41,1	42,7	36,5	…	х	х
сільське господарство	5789,2	7584,8	17276	25383,5	27001,3	21212,1	366,4
частка прибуткових підприємств, %	71,4	69,5	69,5	83,3	…	х	х
частка збиткових підприємств, %	28,6	30,5	30,5	16,7	…	х	х

**Таблицю складено на основі даних Державної служби статистики України [4], [6]*

Але все ж не всі сільськогосподарські підприємства є прибутковими, тому постає питання про використання інших джерел оновлення основних фондів. Найбільш відомими є кредитні відносини. Останнім часом сільгосп-виробники почали освоювати і таке джерело інвестування як лізинг.

Напрямком відтворення нематеріальних об’єктів є їх поліпшення (модернізація). *Відтворення нематеріальних активів* в Україні здійснюється у відповідності з обраним підходом до їх оцінки, згідно з Національним стандартом № 4 [5].

Витратний підхід до оцінки майнових прав інтелектуальної власності ґрунтується на визначенні вартості витрат, необхідних для відтворення або заміщення об'єкта оцінки. Витратний підхід застосовується для визначення залишкової вартості заміщення (відтворення) майнових прав інтелектуальної власності шляхом вирахування з вартості відтворення (заміщення) величини

зносу. Вартість відтворення майнових прав інтелектуальної власності визначається шляхом застосування методу прямого відтворення, а вартість заміщення – методу заміщення.

Дохідний підхід до оцінки майнових прав інтелектуальної власності ґрунтується на застосуванні оціночних процедур переведення очікуваних доходів у вартість об'єкта оцінки. Дохідний підхід застосовується для оцінки майнових прав інтелектуальної власності у випадку, коли можливо визначити розмір доходу, що отримує або може отримувати юридична чи фізична особа, якій належать такі права, від їх використання. Основними методами дохідного підходу, що застосовуються для оцінки майнових прав інтелектуальної власності, є метод непрямої капіталізації (дисконтування грошового потоку) та метод прямої капіталізації доходу.

Порівняльний підхід до оцінки майнових прав інтелектуальної власності застосовується у разі наявності достатнього обсягу достовірної інформації про ціни на ринку подібних об'єктів та умови договорів щодо розпорядження майновими правами на такі об'єкти. У разі застосування порівняльного підходу до оцінки майнових прав інтелектуальної власності подібність об'єктів визначається з урахуванням їх виду, галузі (сфери) застосування, економічних, функціональних та інших характеристик.

Сукупність елементів порівняння формується з факторів, які впливають на вартість майнових прав інтелектуальної власності. До таких факторів, зокрема, належать наявність правової охорони майнових прав інтелектуальної власності; умови фінансування договорів, предметом яких є майнові права інтелектуальної власності; галузь або сфера, в якій може використовуватись об'єкт права інтелектуальної власності, майнові права на який оцінюються; функціональні, споживчі, економічні та інші характеристики такого об'єкта; рівень його новизни; залишковий строк корисного використання; придатність до промислового (комерційного) використання. [5]

Відтворення інвестицій. Якщо суб'єкт сільськогосподарської діяльності має активи у вигляді акцій, облігацій тощо – відтворення даних активів відбувається у разі збільшення їхньої вартості, або ж у разі здійснення додаткового інвестування коштів у цінні папери.

Висновки. Процес відтворення необоротних активів в аграрній галузі має певні особливості. Так сільгоспвиробники володіють таким основним засобом як земля, при цьому її вартість не відображається в балансі аграрних підприємств, тому складно говорити про процес відтворення. Хоча, земля в процесі експлуатації втрачає свою родючість і потребує відтворювальних заходів. Особливо актуальне це питання в теперішній час, коли спостерігається виснаження земельних угідь певними культурами (соняшник, ріпак), недотримання оптимальної сівозміни, недостатнє використання добрив, призводить до зменшення врожаю, і як наслідок до недоотримання прибутку або навіть до збитків.

Також особливістю аграрних підприємств є наявність біологічних активів, процес відтворення яких багато в чому залежить від співпраці з племінними господарствами щодо питань відтворення худоби і багаторічних насаджень.

При відтворенні основних засобів в сільському господарстві діють як звичайні формальні правила стосунків між замовниками та підрядниками, що здійснюють роботи з покращення земель, капітального будівництва та ремонту будівель, монтажу та обслуговування машин та обладнання, так й неформальні правила, які діють у аграрній галузі. Інституційний механізм при цьому варіює між дотриманням та недотриманням формальностей при наймі працівників та іншими відносинами, у зв'язку з їх важкою контрольованістю з боку державних органів у сільській місцевості та наявністю місцевих культурних факторів, що можуть впливати на вибір підрядника та інших контрагентів. Також існує механізм запозичення основних засобів агропідприємства для особистих потреб його працівників.

Також у сільській місцевості поширений неформальний підхід у вирішенні питань, пов'язаних з пошкодженням майна внаслідок порушення правил експлуатації або при скоєнні дорожньо-транспортних пригод, особливо за відсутності страхового захисту майна. Інституційний механізм у даному випадку тримається на специфіці безпеки проживання у сільській місцевості, коли вкрай бажаним є підтримання добрих неформальних стосунків всередині громади, навіть якщо це тягне за собою порушення законодавства й додаткові матеріальні витрати.

Відтворення необоротних активів в аграрній сфері потребує врахування цих особливостей.

Список використаних джерел:

1. Башнянин, Г.І. Політика управління необоротними активами малих і середніх підприємств / Г.І. Башнянин, О.І. Завійська, О.І. Дунас, Т.О. Коропецька, Г.Є. Шпаргало // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.8. – С. 162-167.

2. Захарюта О.С. Узагальнення наукових концепцій щодо визначення суті активів /О.С. Захарюта // Управління розвитком : зб. наук. праць. – 2012. – № 1(122). – С. 183-184.

3. Липкань О.В. Стан та основні напрями оновлення матеріально-технічних ресурсів сільськогосподарських підприємств / О.В. Липкань // Економіка та управління АПК: Збірник наукових праць / Білоцерків. нац. аграр. ун-т. – Біла Церква, 2011. – Вип. 5 (85). – С. 137-141

4. Офіційний web-сайт Державного комітету статистики України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua.

5. Про затвердження Національного стандарту № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності» : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2007 р. № 1185 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1185-2007-%D0%BF.

6. Статистичний щорічник України за 2011 рік: [за ред. О.Г.Осауленка]. – Київ: ТОВ «Август Трейд», 2012. – 559 с.

Рецензент – д.е.н., професор Плаксієнко В.Я.